

ADALYA

(Ayrı basım)

SUNA-İNAN KIRAC AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAC RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Mangal Tutacı

Mustafa ŞAHİN*

Mangala ait antik çağdan günümüze ulaşan kesin bir kavram bilinmemektedir. Bundan dolayı, bu kült nesnelere Almanca'da "Kohlenbecken", İngilizce'de "Brazier" ve Fransızca'da "Réchaud" olarak tanımlanmışlardır¹. Biz de bunları Türkçe'de şimdiye kadar kullanıldığı şekli ile "Mangal" olarak adlandırmak istiyoruz.

Kilden imal edilmiş olan mangallar başlıca üç bölümden oluşurlar (Res. 1): Silindirik gövde, kazan ve tutaçlar. Gövdenin üzeri sade veya bazı örneklerde olduğu gibi aplike teknikte yerleştirilen plastik bezemelidir². Gövde üzerinde hava akımını sağlamak ve küllü boşaltmak için bir hava deliği bulunur. Yanma işlemi kazan olarak adlandırdığımız bölümde olur.

Konumuz, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde bulunan tutaçlardan oluşmaktadır.

Tip I:

Bu grupta tutaç üzerinde beti olarak rozete yer verilmiştir. Rozet, ortada yer alan tomurcuk ve sekiz yapraklıktan oluşmaktadır. Beti, yatay bant üzerinde bulunanlar plastik, diğerleri kazıma çizgi tekniğinde işlenen yumurta dizili bir bantla çerçevelenmiştir. Taşıyıcı çıkıntının üzeri sadedir.

1.1. Halikarnassos? Satın Alma - Bodrum Env. No 2378 (Res. 2)

Yük. 12 cm. Gen. 7 cm. Kal. 8 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt³ renkte, iri tanecikli mika, kalker, çakıl katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Taşıyıcı çıkıntının ucu ve kenarlarında kopmalar var. Bunun dışında iyi korunmuş.

Taribleme: Hellenistik Dönem, olasılıkla İ.Ö. 2. yüzyılın başları (Şahin, Knidos bk. Kronologie).

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Conze 1890, 133 Nr. 861 (*Atina*); Mayence 1905, 385 Res. 23 (*Delos*); Şahin, British bk. H 3 (*Halikarnassos*).

* Doç.Dr. M. Şahin, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 42031-Konya.

¹ Genel bilgi için bk. W.H. Roscher, Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie III (1902-1909) 2386 vd. bk. Phobos; A. Neuburger, Die Technik des Altertums (1919) 258 Res. 339; RE XI.1 1045 vd. "Kohlenbecken"

² Örnek olarak bk. Conze 1890, 136 vd.; Mayence 1905, 376 vd. Res. 2-4; Rostovtzeff, Welt Lev. 91; Metzger 1963 Lev. 53; Siebert 1970, Lev. 50 vd.; Maragkou 1987, 258 vd. Lev. 181.a.

³ Mussini Renk Kataloğu Schmincke-Verlag, Erkrath.

Tip II:

Bu grupta tutaç üzerindeki resim alanında keçi veya boğa başına yer verilmiştir. Betinin bir çerçeve ile sınırlanması devam etmektedir. Ancak çerçeve çizgiseldir, dolayısı ile üzerinde herhangi bir bezeme yoktur.

II.1. Keçi başı. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 3)

Yük. 12.5cm. Gen. 10.5 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 9.5 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, iri tanecikli mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzey parlak. Çerçeve kenarlarında, boynuzlar üzerinde ve burun ucunda kopmalar var. Anatomik detaylara sadık kalınmaya çalışılmış. Alın üzeri perçemi, göz ve kaşlar sonradan el ile işlenmiş. Boynuzlar arasında her iki yana yayılan bir buket ranke, ranenin dalları II.2'ye göre daha etli.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. M. Borda, Ceramiche e terracotte greche, magno-greche e italiche del Museo Civico di Treviso (1976) 182 Nr. 197; Pensabene 1980, 331 vd. Nr. 10 Lev. 116.

II.2. Boğa başı. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 4)

Yük. 12.5 cm. Gen. 17.5 cm. Kal. 4.5 cm.

Mussini 649 W- Casslerbraun renkte, iri mikalı, iyi elenmemiş kum ve kalker katkılı kil. Alın üzerinde yer yer yanık izi var. Çerçevenin sol üst kenarı boynuzun da büyük bir bölümünü kapsayacak şekilde eksik. Burun ucunda kopma dışında iyi korunmuş. Alın üzeri perçemi, burun üstü kınışıklıkları da dahil olmak üzere anatomik detaylar tümüyle verilmeye çalışılmış. Bu detaylar sonradan el ile işlenmiş. Baş üzerinde her iki yana yayılan bir buket ranke var. Arka bölümde, profilin hemen altında 10 cm. aralıklarla 1x2 cm. ölçülerinde 0.5 cm. kalınlığında, sadece iki tanesi korunmuş olan diş sırası bulunmakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

II.3. Boğa başı. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 5)

Yük. 9.5 cm. Gen. 11 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 8 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, kalker, mika ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzey parlak. Burun ucu eksik. Çerçeve kenarlarında ve yüzeyde kopmalar. Boynuzlar büyük ve dik. Boynuzların arasında, başın üzerine gelecek şekilde, yarım daire şeklinde bir halkanın orta merkezinde asılı duran çingirak(?). Çerçeve dışındaki boşlukta inci dizisi var. Çerçeve çizgileri, alın üzerindeki perçem ve gözler sonradan işlenmiş.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Konstantinopoulos 1963, 153 Nr. 172 (*Rhodos*).

II.4. Boğa başı. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 6)

Yük. 9 cm. Gen. 10.5 cm. Kal. 2.5 cm. Çer.Gen. 8.5 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, iri tanecikli kalker ve mika, iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte astar. Gözlerden aşağısı eksik. Kenarlarda kopmalar ve yüzey genelinde çok etkili aşınma. Kalıp birliğini de düşündürecek şekilde II.3 numaralının bir kopyası gibi.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. II.3 için verilen kaynakça.

II.5. Boğa başı. Buluntu yeri bilinmiyor Env. No Yok (Res. 7)

Yük. 8 cm. Gen. 9 cm. Kal. 2.5 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, iri tanecikli mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Kenarlarda ve taşıyıcının ucunda kopmalar var. Yüzey genelinde etkili aşınma. Boynuzlar kısa. Etkili aşınma nedeni ile fazla bir şey söylemek zor. Şimdiye kadarkilerden farklı olarak taşıyıcı çıkıntı var.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

Tip III:

Sadece bir örneğe sahip olduğumuz bu grupta alışılmışın dışında kadın başı betimlenmiştir. Baş, kabartma profilli bir çerçeve sınırlamaktadır. Perüğün ucu omuz üzerine kadar inmektedir. Omuzun her iki yanındaki profiller figürün kollarından çok, tutacın yerleştirilmesindeki parmak izleri olmalıdır.

III.1. Kadın maskesi. Buluntu yeri bilinmiyor Env. No Yok (Res. 8)

Yük. 13 cm. Gen. 11 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 6 cm.

Mussini 654 W- Grüne Erde gebrannt renkte, iri tanecikli kalker, mika ve dere kumu katkılı kil. Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte astarlı. Çerçeve kenarları, çene üzerinde ve taşıyıcının ucundaki önemsiz kopmalar dışında iyi korunmuş. Peruk ve yüz üzerinde aşınma var.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

Tip IV:

Bu grupta sarmaşık çelenkli satyr başı bulunan tutaçlar yer almaktadır. Genellikle en fazla rağbet gören tip olmasına rağmen, Bodrum mangalları içerisinde sayı olarak azdır. Baş yine çerçeve içersinde; ancak çerçeve iki kademeli bant şeklindedir.

IV.1. Theangela? Etrim Köyü, Alazeytin yakın-Bodrum. Env. No 3181 (Res. 9)

Yük. 11 cm. Gen. 17 cm. Kal. 8 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, iri tanecikli mika, kalker, dere kumu katkılı kil. Mussini 647 W- Caput mortuum hell renkte astar. Yüzeyde ve kenarlarda kopma ve aşınma. Biraz eğri durması nedeni ile başın yerleştirilişi başarılı değil. Çenenin altına gelecek şekilde başın her iki yanında parmak izleri var.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

IV.2. Buluntu yeri bilinmiyor. Satın alma-Bodrum. Env. No 4417 (Res. 10)

Yük. 10 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 8 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, iri tanecikli mika, kalker, dere kumu katkılı kil. Sakalın ucu eksik. Kenarlarda kopma ve yüzeyde etkili aşınma.

Taribleme: Hellenistik Dönem, geç 2.- erken 1. yüzyıl (Şahin, Knidos bk. Kronologie).

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 164 (*İskenderiye*); Perdrizet, Egypte Lev. 70.211 (*Mısır*); Metzger 1963, 96 vd. Lev. 53.1 (*Xanthos*); Konstantinopoulos 1963, 30 Lev. 16.g (*Rhodos*); Martens 1971, 141 Res. 5; G. Kleiner-W. Müller-Wiener, "Die Grabung in Milet im Herbst 1959", *IstMitt* 22, 1972, 84 Nr. 6 Lev. 25 (*Miletos*); Tölle-Kastenbein 1974, Res. 297 (*Samos*); Ondrejová, Kyme 85-87 Lev. 20.2-3

(*Kyme*); C.K. Williams, "Corinth 1977. Forum Southwest", *Hesperia* 47, 1978, 38 Nr. 30 Lev. 4 (*Korinth*); Rahmani 1984, 226 Nr. 7 Lev. 30 (*Caesarea/İsrail*); Tuna 1991, 46 Res. 14 (*Datça*); Didelot 1997, 383 Res. 3,4 (*İskenderiye*); Didelot 1998, 286 vd. Res. 1,2 (*İskenderiye*); Şahin, *British bk. H* 12 vd. (*Halikarnassos*); Şahin, *Knidos bk. EHer* 14 vd. (*Knidos*).

IV.3. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 11)

Yük. 7 cm. Gen. 7 cm. Kal. 2.5 cm.

Mussini 654 W- Grüne Erde gebrannt renkte mika, kalker, dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astarlı. Sadece yüz ve çerçevenin sağından küçük bir bölüm korunmuş. Burun üzerinde kopma var. Çelengi oluşturan yapraklar iri ve köşeli. Kaşlar alışılmışın dışında uca doğru çatal yapmakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

IV.4. Papposilenus başı. Theangela, Etrim Köyü/Alazeytin yakını-Bodrum. Env. No 3182 (Res. 12)

Yük. 11.5 cm. Gen. 11.5 cm. Kal. 7 cm.

Mussini 663 W- Terra Pozzuoli renkte, mika, kalker, dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Kenarlarda ve sakal ucunda kopmalar ve yüzeyde aşınma var. Kel başın üzerinde korunduğu kadarı ile çelenk var. Kaşlar kalın ve alışılmışın dışında dik açılı. Her iki kulak küçük bir halka şeklinde. Ağız açık. Başın üzerinde, baş ile çerçeve arasındaki boş alanda bir yıldırım demeti yer almakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Conze 1890, 129 Nr. 809 (*Smyrna*); Mayence 1905, 393 Res. 51; Maragkou 1989, 277 Lev. 197.e.

IV.5. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 13)

Yük. 9 cm. Gen. 8 cm. Kal. 2 cm.

Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte, mika, kalker ve kum katkılı kil. Çerçeve kenarlarında ve sakal ucunda kopmalar. Yüzeyde çok etkili aşınma. Olasılıkla sarmaşık çelenkli satyr başı bulunan tutaç. Etkili aşınma nedeni ile daha fazla tanımlamak zor.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

Tip. V:

Bu grupta yer alan satyr başları, jölenenmiş gibi dik duran saç tuvaletine sahiptir. Başlar genellikle köşeli ve kemer şeklindeki bir çerçevenin içerisinde bulunmaktadır. Bazı örneklerde ise kemer şeklindeki çerçeve eksiktir. Farklılıklar saç tuvaletinde, modellerde ve işçilikte de kendisini göstermektedir. Yeterli sayıda örnek olmadığı için bunları alt varyantlara ayırmak gereksizdir.

V.1. Turgut? Env. No Yok (Res. 14)

Yük. 14 cm. Gen. 11.5 cm. Kal. 3.5 cm. Çer.Gen. 6 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzeyi parlak. Saçlardan başlayarak üst taraf eksik. Sakal üzerinde kopma. Baş, profili kazıma çizgilerle bezeli kemer içerisine yerleştirilmiş. Göz bebekleri ve çerçeve bezeği sonradan elle işlenmiş. Kulaklar iri ve sarkık, ağız tamamen açık. Kabarık saçlar alnın ortasından başlayarak arkaya doğru taranmış.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.2. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 15)

Yük. 9,5 cm. Gen. 12 cm. Kal. 3 cm.

Mussini 669 V- Lasur-Oxid-Braun renkte, mika, kalker ve dere kumu katkılı kil. Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte astar. Gözlerden aşağısı eksik. Çerçeve kenarlarında ve yüzeyde kopmalar var. Baş sade bir kemer içerisinde. Saç yapısına göre V.1 numaralı ile benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Mayence 1905, 392 vd. Res. 48 (*Delos*); Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 165 (*İskenderiye*); Tölle-Kastenbein 1974, Res. 294 (*Samos*); Didelot 1997, 386 Res. 15 (*İskenderiye*); Şahin, British bk. Ca 2 (*Cameiros/Rhodos*).

V.3. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 16)

Yük. 15 cm. Gen. 14 cm. Kal. 3,5 cm. Çer.Gen. 7 cm. B.Yük. 12 cm. Yan.Gen. 3 cm. Sak.Gen. 2,3 cm. Mussini 654 W- Grüne Erde gebrannt renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzeyde is izleri var. Çerçevenin sağ köşesi eksik. Sakal ucunda kopmalar var. Baş basit kemer içerisinde. Saçın arkaya taranma şekli V.1,V.2 numaralılarda olduğu gibi, ancak onlardaki yumuşaklık yerini burada sert çizgilere bırakmış. Kulaklar yine iri ve sarkık. Ağız tamamen açık. Göz bebekleri sonradan elle işlenmiş.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.4. Turgut, Çömlekçi? Env. No Yok (Res. 17)

Yük. 8 cm. Gen. 9,5 cm. Kal. 2,3 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2, iri tanecikli mika, kum, kalker katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Ağız seviyesinden başlamak üzere aşağısı eksik. Yüz üzerinde etkili olmak üzere yüzeyde aşınma ve kenarlarda kopmalar var. Baş köşeli ve kemer şeklindeki çerçevelerin içerisine yerleştirilmiş. Kemer profili kazıma çizgiler ile sonradan süslenmiş. Saç alnın ortasında kabarık ve buradan her iki yana ayrılarak arkaya doğru taranmış. Kulaklar torba şeklinde olmak üzere iri; şakaktan asılmış gibi her iki yanda boşlukta duruyor. Köşeli çerçeve ile kemer arasında kalan boş alanda X şeklinde iki betim bulunmakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Şahin, British bk. H 27 (*Halikarnassos*).

V.5. Turgut. Env. No Yok (Res. 18)

Yük. 8-5 cm. Gen. 9 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 5 cm.

Mussini 780 W- Elfenbeinschwarz renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzeyi parlak, kenarlarda kopma ve aşınma. Ağızdan aşağısı eksik. Dış kenar ile köşeli çerçeve arasında inci dizili kuşak var. Baş kemer şeklindeki ikinci çerçeve içerisine yerleştirilmiş. Saç alnın üzerinden arkaya doğru taranmış. Göz kapakları etli ve olabildiğince açılmış. Göz bebekleri iris ile birlikte işlenmiş.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.6. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No 3 (Res. 19)

Yük. 11 cm. Gen. 11.5 cm. Kal. 3 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, mika, kalker, kum katkılı kil. Mussini 651 V- Englischrot hell renkte astar. Kenarlardaki önemsiz kopmalar ve yüzeyde hafif aşınma dışında iyi korunmuş. Baş köşeli ve kemer şeklindeki çerçeveler içerisinde. Saçlar alın üzerinden arkaya doğru kalın bukleler şeklinde taranmış. Yüz ifadesi sakin. Göz kapakları etli ve gözler ile ilişki içerisinde. Kulaklar ters soru işareti şeklinde ve plastik. Ancak doğal yerinde değil, çerçeve kenarında boşlukta asılı gibi durmakta. Bıyık ince ve sakalın üzerine doğru indirilmiş. Ağız açık. Sakal aşağı doğru genişlemekte ve yan yana paralel uzanan kalın çizgilerden oluşmakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Conze 1890, 126 vd. Nr. 324 (*Varvakion/Yunanistan*).

V.7. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 20)

Yük. 10 cm. Gen. 9 cm. Kal. 2 cm. Çer.Gen. 5 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 654 W- Grüne Erde gebrannt renkte astar. Köşeler ve sakal eksik. Yer yer aşınma var. Kalıp ve işçilik olarak V.6 numaralı tutaç ile çok yakın benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. V.6 için verilen kaynakça.

V.8. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 21)

Yük. 10 cm. Gen. 10.5 cm. Kal. 2.5 cm. Çer.Gen. 5 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 651 V- Englischrot hell renkte astar. Çerçevenin kenarları ile köşelerinde ve sakalın ucunda kopmalar. Yüzeyde etkili aşınma var. Saç buklelerinin sayısı olarak artması dışında V.6 ve V.7 numaralı tutaçlarla yakın benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.9. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 22)

Yük. 8 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 4 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte astar. Kemer ve içerisinde çeneye kadar figürün yüz bölümü korunmuş. Yüzeyde yer yer etkili aşınma var. Saç yapısı V.8 numaralı ile, gözler ve kulaklar ise V.6 ve V.7 numaralı tutaçlar ile yakın benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Ferron-Pinard, Byrsa 135 Nr. 355,356 Lev. 55 (*Brysa/Tunus*); Rahmani 1984, 227 vd. Nr. 13 Lev. 31 (*Ascalon/İsrail*); Schürmann, Terrakotten 333 Nr. 1262 Lev. 208 (*Efes yakınlığında Nation'dan*); Şahin, British bk. Ce 1 (*Centuripe/İtalya*).

V.10. Buluntu yeri bilinmiyor Env. No Yok (Res. 23)

Yük. 9.5 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 2.5 cm. Çer. Gen. 5.5 cm. B.Yük. 8 cm. Yan.Gen. 3 cm.

Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte, mika, kalker, kum katkılı kil. Mussini 651 V- Englischrot hell renkte astar. Çerçevenin üst bölümü boydan boya eksik. Yüzeyde aşınma var. Saçlar alın üzerinden arkaya doğru taralı. Ancak saç bukleleri şimdiye kadarkilerden farklı olarak birbirlerine paralel düz bir şekilde arkaya doğru ilerlemekte. Kaşlar kalın, gözler küçük ve badem şeklinde. Ancak göz kapakları etli. Kulaklar V.6,V.9 numaralılarda

olduğu gibi ters soru işareti şeklinde; çerçeve kenarında aşağıya doğru asılı gibi durmakta. Bıyıklar ince ve uzun. Ağız hafif aralık. Dudaklar etli. Sakal aşağıya doğru hafif genişlemekte.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. V.9 için verilen kaynakça.

V.11. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 24)

Yük. 10.5 cm. Gen. 11 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 5 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, iri tanecikli mika, kalker ve kum katkılı kil. Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte astar. Çerçeve köşeleri ve sakalın ucu eksik. Yüz üzerinde etkili aşınma var. Saç tuvaleti V.10 numaralı ile benzer. Gözler şişkin, göz kapakları etli. Kulaklar damla şeklinde ve sembolik olarak var. Ağız açık. Bıyık ince ve uzun.

Taribleme: Hellenistik Dönem. İ.Ö. 1. yüzyılın 2. çeyreği (Şahin, British bk. Ce 1)

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. V.9 için verilen kaynakça.

V.12. Theangela? Env. No 3179 (Res. 25)

Yük. 10 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 7.5 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, kalker, mika ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 647 W- Caput mortuum hell renkte astar. Çerçeve kenarlarında, burun ve sakal üzerinde kopma var. Baş köşeli ve kemer şeklindeki çerçeve içerisinde. Saçlar alın üzerinden arkaya doğru yan yana paralel kalın çizgiler şeklinde ilerliyor. Geniş alın boşluğu üzerinde alnı boydan boya kesen dört sıra yatay alın çizgisi var. Kaşlar kalın. Gözler badem şeklinde, göz kapakları etli. Kulaklar damla şeklinde ve boşlukta asılı gibi durmaktalar. Burun kısa ve küt. Bıyık ince ve uzun. Dudaklar etli ve hafif aralık. Sakal yanyana yedi paralel çizgiden oluşmuş ve aşağıya doğru hafif genişlemekte.

Taribleme: Hellenistik Dönem. İ.Ö. 1. yüzyılın 2. çeyreği (Şahin, British bk. H 29).

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Perdrizet, Egypte Nr. 212 Lev. 70 (*Mısır*); Şahin, British bk. H 29 (*Halikarnassos*).

V.13. Zübeyde Köyü-Bodrum. Env. No 2379 (Res. 26)

Yük. 10.5 cm. Gen. 10 cm. Kal. 8 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, iri tanecikli mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 647 W- Caput mortuum hell renkte astar. Çerçevenin kenarlarında ve sakalın ucunda kopmalar var. Baş köşeli ve kemer şeklindeki çerçeveler içerisinde. Saç tuvaleti ve kulakların yapısı V.12 numaralıda olduğu gibi. Ancak alın kırıksıklığının iki paralel kalın çizgiden oluşması, kapalı ağız ve ince dudaklar farklı.

Taribleme: Hellenistik Dönem. İ.Ö. 1. yüzyılın 2. çeyreği (Şahin, British bk. H 29).

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. V.12 için verilen kaynakça.

V.14. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No 3180 (Res. 27)

Yük. 13 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 8 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, iri tanecikli kalker, mika ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 647 W- Caput mortuum hell renkte astar. Çerçeve köşeleri ve sakal ucunda önemsiz kopmalar var. Baş iki bordürden oluşan köşeli ve kemer şeklindeki çerçeveler içerisinde. Saç alın ortasından ikiye ayrılarak arkaya doğru taranmış. Saç bukleleri arkaya doğru tatlı bir kavisle ilerliyor. Kaşlar kalın ve hafif çatık. Göz kapakları etli.

Kulaklar damla şeklinde ve yaklaşık doğal yerlerine yerleştirilmiş. Ağız aralık. Uzun bıyık sakal ile birleşmiş. Sakal aşağıya doğru hafif genişliyor.

Taribleme: Hellenistik Dönem. İ.Ö. 2. yüzyılın sonları (bk. Şahin Knidos, Kronologie).

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Burr 1933, 189 vd. Res. 6.1 (*Atina*); Paribeni 1941, 293 vd. Res. 47 (*Sicilya*); Siebert 1970, 272 Nr. D 365 Lev. 52 (*Delos*); K. Tuchelt, "Didyma", *IstMitt* 30, 1980, 159 Nr. 255 Lev. 68 (*Didyma*); Rahmani 1984, 228 Nr. 16,18 Lev. 31 (*Akko/İsrail*); Maragkou 1987, 260 Lev. 180.g (*Amorgos*); P.J. Callaghan, "Archaic to Hellenistic Pottery", bk.: L.H. Sackett (ed.), *Knossos from Greek City to Roman Colony. Excavations at Unexplored Mansion 2* (1992) 129 Nr. 22,23 Lev. 115 (*Knossos*); Didelot 1998, 290 Res. 16 (*İskenderiye*); Şahin, British bk. H 33 vd. (*Halikarnassos*); Şahin, Knidos bk. HHek 1 vd. (*Knidos*).

V.15. Marmaris. Env. No 4317 (Res. 28)

Yük. 11.5 cm. Gen. 10.5 cm. Kal. 7.5 cm.

Mussini 655 L- Indischrot renkte, iri tanecikli mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte astar. Çerçeve kenarlarında, saç, kaş ve burun üzerinde kopmalar. Sakalın ucu eksik. Çerçeveler, saç tuvaleti ve yüzün yapısı V.14 numaralı ile yakın benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem. İ.Ö. 2. yüzyılın 2. yarısı (Şahin, British bk. H 33 vd.)

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. V.14 için verilen kaynakça.

V.16. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 29)

Yük. 9 cm. Gen. 7.5 cm. Kal. 2.5 cm.

Mussini 655 W- Indischrot renkte, kalker, mika, iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Çerçeve kenarlarında ve sakalın ucunda kopmalar var. Yüzeyde etkili aşınma. Saç alın üzerinden arkaya doğru eşit kalınlık ve aralıkla giden çizgilerden oluşmakta. Korunduğu kadarı tek kalın çizgiden oluşan kulaklar V.12 ve V.13 numaralılarda olduğu gibi. Yüz yapısı diğerlerine göre biraz daha ince uzun.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.17. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 30)

Yük. 5.5 cm. Gen. 7 cm. Kal. 1.5 cm.

Mussini 652 W- Englischrot dunkel renkte, mika, kalker ve kum katkılı kil. Mussini 780 W- Elfenbeinschwarz renkte astar. Gözlerden aşağısı eksik. Çerçeve kenarlarında kopmalar var. Yüzeyde etkili aşınma. Baş kemer içerisinde. Köşeli çerçeve ve kemer kaba işlenmiş. Saç tuvaleti ve alın kınışıklığı ile V.16 numaralı tutaca benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.18. Dik saçlı Papposilenus başı. Bodrum. Env. No 6767 (Res. 31)

Yük. 12 cm. Gen. 10 cm. Kal. 7 cm.

Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte, kalker, mika ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Çerçeve kenarlarında ve sakalın ucunda kopma. Baş kemersiz köşeli bir çerçeve içerisinde. Alın açık. Saç alının ortasından her iki yana doğru ayrılarak arkaya taranmış. Saç telleri alışılmışın dışında doğal. Kaşlar kalın. Gözler badem şeklinde ve küçük. Göz kapakları etli. Kulaklar oval şekilde, ancak doğal yerlerine oturtulmaya çalışılmış. Ağız hafif aralık. Bıyık uzun ve sakalın üzerine inmekte. Sakal yan yana paralel uzanan

çizgilerden oluşmakta. Çerçeve bordürü ve baş arasında kalan boşlukta atölye imzası: EKATAIOY⁴.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Conze 1890, 127 vd. Nr. 808 (*Halikarnassos*); Walters, BMC Terracottas C 886 (*Halikarnassos*); F.H. von Gaertringen-P. Wilski, Untersuchungen, Vermessungen und Ausgrabungen in den Jahren 1895-1898. Stadtgeschichte von Thera. Thera 3 (1904) 18 Res. 119.sol (*Thera*); Mayence 1905, 391 Res. 44 (*Delos*); Perdrizet, Egypte Nr. 213 Lev. 70 (*Mısır*); Didelot 1998, 295 vd. Res. 24 (*İskenderiye*); Şahin, British bk. H 26 (*Halikarnassos*).

V.19. Turgut, Çömlekçi? Env. No Yok (Res. 32)

Yük. 8 cm. Gen. 9 cm. Kal. 2.5 cm.

Mussini 785 V- Kaltgrau 2 renkte, mika, kalker ve kum katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzey parlak. Çeneden aşağısı eksik. Çerçevenin sol köşesinde kopma. Yüzeyde etkili aşınma var. Baş iç içe üç banttıan oluşıan köşeli çerçeve içerisinde. Çerçeve çizgileri dış sırası şeklinde yan yana kısa paralel çizgilerle süslenmiş. Korunduğu kadarı ile alın açık. Saç alnın ortasından ikiye ayrılarak yanlara doğru taranmış. Doğal yerlerine yerleştirilmeye çalışılan kulaklar iri ve keçi kulağı şeklinde.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Didelot 1998, 295 Res. 25-27 (*İskenderiye*).

V.20. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 33)

Yük. 13.5 cm. Gen. 12 cm. Kal. 5 cm. Çer.Gen. 6 cm.

Mussini 780 W- Elfenbeinschwarz renkte, mika, kalker ve iyi elenmemiş dere kumu katkılı kil. Mussini 649 W- Casslerbraun renkte astar. Yüzey parlak. Burundan aşağısı eksik. Kenarlarda önemsiz kopmalar var. Baş köşeli ve iki bordürden oluşıan çerçeve içerisinde. Saç kalın ve dalgalı bukleler şeklinde yukarıya doğru dikilmiş. Bukleler kendi içerisinde parçalanmış. Alın geniş ve alın çizgisi sonradan işlenmiş. Kaşlar çatık, yüz ifadesi ciddi. Göz kapakları etli. Göz bebekleri işlenmiş. Saç ile çerçeve bordürü arasında kalan her iki boşlukta sekiz yapraktan oluşıan ve plastik işlenmiş birer rozet bulunmakta.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Şahin, British bk. H 27 (*Halikarnassos*).

⁴ İmzaların bazılarında, isim tam olarak yazıldığından işlik sahibinin adının Hekataios olduğu konusunda birleşmiştir bk. Conze 1890, 139 vd.; Mayence 1905, 396; Schaal, Tonplastik 73 vd. Bu imzalardan anlaşıldığına göre işlik tutaçları üzerinde, sarmaşık çelenkli [Conze 1890, 123 Nr. 274, 127 Nr. 808; Gaertringen-Wilski, age. 137 Res. 119; Mayence 1905, 389 vd. Res. 37; Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 164; Perdrizet, Egypte Nr. 213 Lev. 70; Konstantinopoulos 1963, Lev. 16; Siebert 1970, Nr. D 393 Lev. 51; Martens 1971, 141 Res. 5; Ondrejová, Kyme Lev. 20.2,3; C.K. Williams, "Corinth 1977. Forum Southwest", Hesperia 47, 1978, 38 Nr. 30 Lev. 4; J. Raeder, Priene. Funde aus einer griechischen Stadt im Berliner Antikenmuseum (1984) Lev. 3.a], dik saçlı (Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 165) ve piloslu başların (Conze 1890, 121 Nr. 111; Kekulé, Terracotten 53 Res. 114; Pagenstecher, Alexandria 152 Res. 162) yanı sıra, yıldırım demeti (Conze 1890, 132 Nr. 854), varil (Mayence 1905, 386) gibi betiler de kullanmıştır. Her ne kadar Atina (Conze 1890, 141; Schaal, Tonplastik 73) veya Ephesos-Smyrna (Raeder, age. 58) kentleri önerilse de imzalı tutaçların İskenderiye'den Sicilya'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılması, büyük atölyenin yerini belirlemede büyük olumsuzluk oluşturmuştur. Ancak imzalı örnekler arasında yapmış olduğumuz karşılaştırmalara göre, bunlar şimdiye kadar savlananların [O. Benndorf- G. Niemann, Reisen in Lykien und Karien (1884) 11; Conze 1890, 140; Leonard 1973, 19 vd.; Raeder, age. 58; Gunn, Antiquities 66], aksine salt büyük bir işlikte değil ilk olarak Rostovtzeff'in de işaret ettiği gibi (Rostovtzeff. Welt Textabb. 91), yerel işliklerde de üretilmiştir (Şahin, Knidos bk. Werkstätten).

V.21. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 34)

Yük. 10 cm. Gen. 12 cm. Kal. 3 cm. Çer.Gen. 7 cm.

Mussini 780 W- Elfenbeinschwarz renkte, mika, kalker ve kum katkılı kil. Mussini 365 W-Lasur-Oxid-Rot renkte astar. Yanaklardan aşağısı eksik. Sağdaki fazla olmak üzere çerçeve kenarlarında kopma. Baş, köşeli ve kemer şeklindeki çerçeveler içerisinde. Saç yukarıya doğru dik bir şekilde ilerleyen yanyana paralel çizgiler şeklinde. Kulaklar oldukça iri ve keçi kulağına benzer.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Conze 1890, 127 vd. Nr. 784 (*Brindisi*); Şahin, British bk. H 28 (*Halikarnassos*).

V.22. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No 4 (Res. 35)

Yük. 12.5 cm. Gen. 9.5 cm. Kal. 3.3 cm. Çer. Gen. 4 cm. Yan.Gen. 2.5 cm. Sak.Gen. 3.5 cm.

Mussini 669 V- Lasur-Oxid-Braun renkte, mika, kalker ve kum katkılı kil. Mussini 649 W-Casslerbraun renkte astar. Çerçeve kenarlarında ve sakal ucunda kopmalar. Yüzeyde etkili aşınma. Kalıptan kaynaklanan bozuk işçilik. Baş köşeli ve kemer çerçeveler içerisinde. Korunduğu kadarı ile saç arkaya doğru taralı. Sakal aşağıya doğru hatırı sayılır oranda genişliyor.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

V.23. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 36)

Yük. 4.5 cm. Gen. 6 cm.

Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte, mika, kalker, kil katkılı kil. Yüzün saç ile dudaklar arasındaki bölümü korunmuş. Yüzeyde etkili aşınma var. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılarak arkaya doğru tatlı bir kavisle gitmekte. Tek olan alın çizgisi plastik. Göz kapakları etli.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış.

Tip VI:

Bu grubu başında pilos bulunan başlar oluşturmaktadır. Bodrum'da bulunanlar işçilik olarak çok kötüdür. Başın bulunduğu alan bir miktar daha yükseltilerek belirlenmiş, diğer bir ifade ile çerçeve çizgisi yoktur.

VI.1. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 37)

Yük. 11 cm. Gen. 12 cm. Kal. 3.3 cm. B.Yük. 9 cm.

Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte, mika, kalker, kum katkılı kil. Mussini 661 W- Siena gebrannt renkte astar. Yüzeyde önemsiz kopmalar ve aşınma. Kalıptan kaynaklanan deformasyon. Başın üzerinde keskin açılı olmayan bir pilos bulunmakta. Göz kapakları etli. Ağız hafif aralık. Sakal aşağıya doğru genişlemekte.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Krş. Şahin, British bk. H 44 (*Halikarnassos*).

VI.2. Buluntu yeri bilinmiyor. Env. No Yok (Res. 38)

Yük. 11.5 cm. Gen. 15 cm. Kal. 3 cm. B.Yük. 3 cm.

Mussini 365 W- Lasur-Oxid-Rot renkte, mika, kalker, kum katkılı kil. Mussini 661 W-Siena gebrannt renkte astar. Yüzeyde önemsiz kopmalar ve aşınma. Kalıptan kaynaklanan deformasyon. Başın yerleştirildiği alan ve işçilik VI.1 numara ile aynı. Çok yakın benzerlik nedeni ile her iki tutaç aynı mangala ait olabilir.

Taribleme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yayınlanmamış. Bk. y. VI.1 için verilen kaynakça.

Lokalizasyon

Didelot araştırmasında Ege Denizi'ne kıyısı olan kentlerden bazılarının mangal üretmiş olabileceği sonucuna varmıştır⁵. Böylece, mangal tutaçları konusunda çözüm bekleyen önemli problemlerden birisi bir kez daha gündeme gelir: Tutaçlar veya diğer bir ifade ile mangalların üretim merkezleri Ege Bölgesi'nde hangi kentlerdir? Daha önce yapmış olduğumuz araştırmaların sonucunda Ege Bölgesi'nde üretimde bulunan işliklerin bulunduğu kentlerden birisinin Knidos ve civarı olabileceği belgelenmiştir⁶. Yörede Knidos dışında üretimde bulunmuş olan diğer bir kent var mıdır? Buraya kadar tanıtmaya çalıştığımız Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tutaçlarına göre, Halikarnassos ve civarında mangal üretiminde bulunmuş atölyelerin varlığından söz etmemiz mümkündür. Bu sonuç ayrıca Didelot tarafından yapılan gruplamayı da desteklemektedir. Bu konuya geçmeden önce burada bugüne kadar söylenenlerin özlüce bir kez daha yinelenmesinde fayda vardır.

İlk olarak Benndorf-Niemann, Karia ve Lykia bölgelerinde yapmış oldukları gezi esnasında, diğer eserlerin yanında, farklı kentlerde buldukları çok sayıda mangal tutacına da değinerek, bunların aynı atölye üretimi olduğunu düşünürler⁷.

Aynı yıllarda Kekulé, Sicilya'da bulunan çok az sayıdaki tutacın buldukları yere ait olmadıklarını ifade eder⁸. Conze, çok farklı yerlerden topladığı tutaçları değerlendirirken, Benndorf-Niemann gibi, bunların aynı işlik üretimi oldukları ve ayrıca antik çağda çok iyi bir ihraç kapısının bulunduğu sonucuna varır. Atölye yeri ve ihraç kapısı olarak çok sayıda bulunmuş olmaları nedeniyle Atina'da Keramaikos'u önerir. Ayrıca atölyenin yeri konusunda çok az da olsa Bergama'dan da ümitlidir⁹. Conze, ilkinin takip eden ikinci çalışmasında diğer birkaç tutacı tanıtırken, Benndorf'dan almış olduğu bir mektuptan da söz eder. Buna göre Benndorf işliğin Atina'da olduğu fikrine karşı çıkmaktadır ve eğer üretim yerinin saptanmasında mangal tutaçlarının sayısı önemli ise, bunlardan Halikarnassos, Kos, Loryma, Rhodos ve Knidos'da da çok sayıda bulunduğunu, bu nedenlerle buraların da göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir¹⁰.

Ancak buna rağmen Schaal, özellikle Hekataios imzalı tutaçların çok değişik yerlerde bulunmalarına karşın, önemli merkezlerin Atina ve Delos olduğunu; İ.Ö. 2. yüzyılda Atina'nın ticarete önemini yitirmesi nedeni ile, her ne kadar atölye Atina'da olsa da, ihraç kapısının Delos olduğunu yineler¹¹. Burr ile birlikte tartışma yeni bir boyut kazanır. Burr ilk kez mangal hamurunun cinsi ile ilgilenir ve çok mikalı bu kilin Atina'ya yabancı olduğunu, bu nedenle kilin dışarıdan, olasılıkla Anadolu'dan ithal edildiğini savunur¹². Mangalların Atina'da üretilmedikleri konusunda Thompson da Burr ile aynı kanıdadır. Bunların kesinlikle başta Delos'tan olmak üzere Ege adalarından birisinden ithal edilmiş olduklarını söyler¹³. Rostovtzeff, mangalların Delos'tan gelmiş olduklarını ve çok değişik

⁵ Didelot 1997, 380-382.

⁶ Şahin, Knidos bk. Lokalisation.

⁷ Benndorf-Niemann, age. 11.

⁸ Kekulé, Terracotten 5.

⁹ Conze 1890, 140.

¹⁰ Conze 1890, 167.

¹¹ Schaal, Tonplastik 73.

¹² Burr 1933, 189.

¹³ H.A. Thompson, "Two Centuries of Hellenic Pottery", *Hesperia* 3, 1934, 466 vd.

yerlerde bulunmuş olmaları nedeni ile, bunların yerel işliklerde de üretildiklerini savunarak, sorunun çözümü konusunda bir diğer önemli adımı atar¹⁴. Amyx, birçok değişik kentte bulunan favori bir tipin tek bir merkezde üretilmiş olduğunu düşünmektedir¹⁵. Metzger, buluntuların ağırlıkla Delos adası ve Anadolu'nun batı kıyılarından olması nedeniyle işliklerin Ege kıyılarında aranması gerektiğini savunur¹⁶. Leonard bunların tek işlikte üretilip oradan Hellenistik dünyaya ihraç edilmiş olduklarına inananlardandır. Ancak mangallarda kullanılan kilin Attik olmaması nedeniyle yerin Atina'da olamayacağını tekrar savunarak bilinenleri bir kez daha yineler¹⁷. Tölle-Kastenbein ise kararsızdır: Formlar birbirlerinin stero tipleri olduklarından bir sonuca ulaşmak zordur; ancak sayının fazla olması nedeniyle Delos bu konuda göz önünde bulundurulmalıdır¹⁸. Raeder mangallar için büyük bir üretim merkezi düşünmekte ve bu yer için Efes veya Smyrna'yı önermektedir. Ayrıca bunların aynı zamanda yerel işliklerde üretilmiş oldukları konusunda Rostovtzeff ile hemfikiridir¹⁹. Gunn da söylenenleri yinelemekte, atölyenin neden Atina'da olamayacağını kilin yabancı oluşunun yanı sıra, bugüne kadar tutaçlara ait hiçbir kalıbın bulunmamış oluşu ile de açıklamaya çalışmaktadır²⁰. Son çalışmalardan birisine sahip olan Didelot, üretimi ana merkezler, şubeler ve yerel üretimler olarak üç kümede toplayarak, ana üretim merkezinin Ege bölgesinde, özellikle de Kos, Myndos ve Knidos üçgeninde aranması gerektiğini savunur²¹.

Buraya kadar yaklaşık 100 yılı aşkın bir süre zarfında mangal ve onların tutaçlarının üretim yerleri hakkında söylenenleri derlemeye çalıştık. Özetle, bunların büyük bir atölye ve yerel işliklerde üretilmiş oldukları, büyük atölyenin Atina dışında bir yerlerde aranması gerektiği, bu yerin ise Ege kıyılarında olabileceği üzerinde yaklaşık birleşilmektedir. Conze'ye göre bu kil Atina, Delos, Kalymnos, Rhodos, Kıbrıs, Troya, Smyrna, Halikarnassos, Byblos, Naukratis, Brindisi ve Kossura'da bulunmaktadır²². Ancak Burr, Leonard ve Gunn bu tür bir kilin Atina'da olmadığı, olsa bile ithal olduğu hakkında birleşirler ve ithal yeri olarak da Anadolu'yu gösterirler²³. Böylece mangalların üretim yerleri olarak Ege'nin doğu kıyıları bir adım öne çıkar.

Ege Tipi Knidos Dışında Hangi Kentte Üretilmiş Olabilir

Bu bağlamda çözüm bekleyen problem, üretim merkezinin Ege Bölgesi'nde hangi kent veya kentlerde bulunduğu açıklığa kavuşturulmasıdır. Ege Tipi adı verilen grubun nerede üretilmiş olduğu konusunda, yukarıda da ortaya koymaya çalıştığımız gibi, herkes tarafından kabul edilen bir kentin adından henüz söz edilememektedir. Ancak tutaçlarda

14 Rostovtzeff, *Welt Textabb.* 91.

15 D.A. Amyx, "The Attic Stelai", *Hesperia* 27, 1958, 229.

16 I. Metzger, "Piraeus-Zisterne", *ADelt* 26 A, 1971, 92.

17 Leonard 1973, 19 vd.

18 Tölle-Kastenbein 1974, 169.

19 Raeder, *age.* 58.

20 Gunn, *Antiquities* 66.

21 Didelot 1997, 380-382.

22 Conze 1890, 141.

23 Burr 1933, 189; Gunn, *Antiquities* 66; Leonard 1973, 19 vd.

kullanılan kil, bunların tipleri ve fırınlama özelliklerinden hareketle sorunun çözümü olasıdır. Halikarnassos kümesi altında topladığımız tutaçların kil rengi gri, kırmızı ve kahverenginin değişen tonlarına sahiptir. Kilin gevşek görünümü pişirilmenin yüksek dereceli fırınlarda uzun süreli olmadığını göstermektedir. Bu tutaçların diğer ortak bir yönü hamurun içerisinde katkı malzemesi olarak kullanılan volkan tüfü ve mikadır. Hamurda kullanılan bu malzeme Ege Tipi için karakteristiktir. Bundan dolayı ana üretim merkezinin volkanik bir bölgede olması gerektiği düşünülmekte ve bunun Kos, Myndos veya Knidos kentlerinden birisi olduğu sanılmaktadır²⁴.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde korunan tutaçların çoğunlukla nereden geldiği envanter kayıtlarında belli olmasa bile bazılarının Theangela (IV.1, IV.4, V.12), Turgut (V.1, V.4, V.5, V.19) ve Marmaris'ten (V.15) getirildiği bilinmektedir.

Bunlardan, Turgut'tan getirilmiş olanlar gri renkli kil, sütlü kahverengi astar ve iyi elenmemiş dere kumu, mika ve kalker katkılı olmalarının yanı sıra, özellikle çerçeve kenarındaki yaklaşık benzer işçilikle belirgin şekilde bir grup oluşturmaktadırlar. Bunların üzerinde dik saçlı satır betisi bulunsa da tiplerin farklı olması Turgut, diğer bir ifade ile Stratonikeia veya Lagina çevresinde yerel bir işliğin olduğuna işaret etmektedir.

V.15 numaralı tutacın Marmaris kökenli olduğu kayıtlıdır. Bu tutaç V.14 numaralı ile birlikte Knidos'ta bulunan tutaçlara çok yakın benzenmektedir²⁵. Bu nedenle de her ikisini Knidos'a lokalize etmek istiyoruz. Yukarıda da değindiğimiz gibi, saptamalarımıza göre Ege Tipi'nin üretildiği bir diğer merkez Knidos ve civarıdır²⁶.

Bodrum tutaçları arasında ayrıca çok farklı tipler de bulunmaktadır. II.2, II.5, III.1, V.16, V.17, VI.1, VI.2 numaralı tutaçlardan hiçbirisinin benzerini Halikarnassos dışında saptayamadık. Bu durum, mangalların ithal edildiği savı kabul edilse bile, Halikarnassos yarımadasında yerel üretimin olduğunu açıkça belgeler niteliktedir. Kilin karşısında bulunan volkanik malzemenin yöreye, özellikle de Myndos civarına yabancı olmaması²⁷, Ege Tipi'nin üretilmiş olduğu merkezlerden bir diğerinin Halikarnassos ve civarı olabileceği tezimize diğer önemli bir belge olmaktadır. Sonuç olarak, Ege Tipi'nin üretilmiş olduğu diğer bir merkezin yine Anadolu'da Halikarnassos ve civarı olduğu, British Museum'da bulunanların yanı sıra²⁸ Bodrum Sualtı Müzesi'nde bulunan tutaçlarla bir kez daha belgelenebilmektedir.

Üretim Merkezleri Arasında Halikarnassos'un Yeri

Knidos dışında üretimde bulunan merkezlerden bir diğerinin Halikarnassos ve civarı olduğunu belirledikten sonra, yörede üretilen mangalların ihraç edilip edilmediğini irdeleyerek Yarınada'nın antik çağ ticaretindeki payı bir ölçüde açığa çıkartılabilir.

Müzedeki bulunan V.18 numaralı tutaç üzerinde alın bölümü oldukça açılmış olan bir Papposilenus başı yer almaktadır. Saçlar alın ortasından ikiye ayrılıp, her iki yana

²⁴ Didelot 1997, 381.

²⁵ Şahin, Knidos bk. HHek 1 vd.

²⁶ Şahin, Knidos bk. Lokalisation.

²⁷ A. Philippson, Kleinasien. Handbuch der regionalen Geologie V.2 (1918) 123 vd.

²⁸ Bu konuda ayrıca Şahin, British bk. ds.

yatırıldıktan sonra arkaya doğru taranmıştır. Alın üzerinde *ampyx* adı verilen bir bant vardır²⁹. Küçük ölçüdeki kulaklar böbrek şeklindedir ve her iki yanda arka zemin üzerine yapıştırılmış gibi durmaktadır. Kaşlar üzerinde alın kırışıklıkları vurguludur. Göz kapakları etli ve gözler belirgindir. Ağız yarı açık, bıyık ince ve sakalın üzerine doğru indirilmiştir. Başın hemen üzerindeki boşluğa EKATAIOY imzası yerleştirilmiştir. Diğer tiplere göre daha az tercih edilen bu modele ait bilinen örneklerden birisi Mısır'da³⁰, birisi ise Thera'da³¹ bulunmuştur. Bir diğeri ise yine Halikarnassos'dan götürülmüş olup British Museum'da korunmaktadır³². Her dört örnek aynı kalıp üretimi olduklarını düşündürecek kadar birbirine benzemektedir. Hatta kenarlardaki sonradan kırıklar farklı olmasa bunları birbirinden ayırmak çok zor olacaktır. Buluntu yerlerinin birbirinden çok uzak olduğu ve coğrafya olarak birbirleri ile ilişkili olmadığı da hesaba katılırsa, durum oldukça ilginç hale gelmektedir.

Bodrum'da bulunan V.4 numaralı tutaç ile British Museum'da korunan birisi Halikarnassos³³, diğeri ise Kameiros'tan³⁴ getirilmiş olan tutaçlar üzerinde yine saçlarını arkaya doğru taramış olan bir Satyr başı yer almaktadır. Baş, köşeli bir çerçeveden sonra kemerin içerisine yerleştirilmiştir. Saçlar kabarık bir şekilde arkaya doğru taralıdır. Yüz, ince uzun, kaşlar çatık, gözler ve ağız açık işlenmiştir. Kulaklar aşağı doğru asılıymış gibi durmaktadır. İnce uzun bıyık sakal üzerindedir. Yine yaygın olmayan bu tipe ait benzer örneklerden birisi Samos'da, ikisi ise bunlara uzak bir yerleşim olan İskenderiye'de bulunmuştur³⁵.

V.12 ve V.13 numaralı tutaçlar ile birisi Halikarnassos'dan³⁶, diğeri ise Mısır'dan³⁷ iki tutaç arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır. Satyr başları köşeli çerçeveler içindeki kemerlere yerleştirilmiştir. Saçlar nerede ise dik bir şekilde yukarıya doğru taralıdır. Saç telleri tek tek sayılabilecek şekilde işlenmiştir. Kaşlar ve alın çizgileri kalın ve etlidir. Kulaklar damla şeklinde arka boşlukta asılı gibi durmaktadır. Etli dudaklar hafif aralıktır. Bıyık sakalın üzerine doğru bırakılmıştır. Bunlara benzer diğeri bir örnek ise Mısır'da bulunmuştur.

Ayrıca, yukarıda sıralananların dışında I.1. numaralı tutaçtaki rozetin benzeri Atina ve Delos'da³⁸; II.3 ve II.4 numaralılarıdaki boğa başının benzeri Rhodos'ta³⁹; IV.2 numaralı tutaçtaki sarmaşık çelenkli satyr başının benzeri Miletos, Kyme, Knidos, Datça, Xanthos,

29 Walters, BMC Terracottas 292 Nr. 886.

30 Perdrizet, Egypte Lev. 70.213

31 Gaertringen-Wilski, age. 137 Res. 119.

32 British Museum, Env. No 1857.12-20.402; Conze 1890, 129 Nr. 808; Walters, BMC Terracottas 292 Nr. 886; Şahin, British bk. H 26.

33 British Museum, Env. No 57.12-20.368; Conze 1890, 128 Nr. 781; Walters, BMC Terracottas 292 Nr. C 882; Şahin, British bk. H 27.

34 British Museum, Env. No 64.10-7.1343; Conze 1890, 128 Nr. 782; Walters, BMC Terracottas 292 Nr. C 883; Şahin, British bk. Ca 2.

35 Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 165 (*İskenderiye*); Tölle-Kastenbein, Samos XIV Res. 294; Didelot 1997, 376-389 Res. 15 (*İskenderiye*).

36 British Museum, Env. No 68.4-5.129; Walters, BMC Terracottas 292 Nr. C 884; Şahin, British bk. H 29.

37 Perdrizet, Egypte Lev. 70.212.

38 Conze 1890, 133 Nr. 861 (Atina); Mayence 1905, 385 Res. 23 (Delos).

39 Konstantinopoulos 1963, 153 Nr. 172.

Rhodos, Samos, Korinth, Kaesarea/İsrail ve İskenderiye'de⁴⁰; IV.4 numaralıdaki çok nadir görülen Papposilenus başının benzeri Smyrna, Delos ve Amorgos'da⁴¹; V.2 numaralıdaki tutacın benzerleri Delos, İskenderiye, Samos ve Kalymnos'da⁴²; V.6 ve V.7 numaralı tutaçların benzeri Varvakion/Yunanistan'da⁴³; V.9-V.11 numaralı tutaçların benzeri Nation, Centuripe/İtalya, Ascalon/İsrail ve Byrsa/Tunus'da⁴⁴; çok ender görülen tutaçlardan V.19 numaralı olanının İskenderiye'de⁴⁵ ve V.21 numaralı olanının Brindisi'de⁴⁶ benzerleri bulunmuştur.

Bu karşılaştırmalar ışığında elde edilen en önemli sonuç, Hellenistik Dönem'de İtalya, Kıta Yunanistan, Ege Adaları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, diğer bir ifade ile Akdeniz ülkeleri arasında ticari bir ilişkinin var olduğudur. Ayrıca, antik çağda mangal üretiminin belirli merkezlerden yapılarak değişik yerlere ihraç edildiği de artık iyice belli olmaktadır. Bu çalışma ile bilinen üretim merkezlerinin arasına Halikarnassos veya daha genel bir ifade ile Halikarnassos Yarımadası da dahil edilmelidir. Sonuç olarak Ege Tipi şu andaki bilgilerimize göre Knidos ve Halikarnassos Yarımadaı olmak üzere iki ayrı merkezde üretilmiştir. Üretimin, Karya Bölgesi ile sınırlı kalıp kalmayacağı ileride bilinenlere yenileri eklendikçe daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

İkonografi

Buraya kadar tanıtmaya çalıştığımız Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tutaçlarının üzerinde çeşitli dekoratif betimlerin bulunduğu görülmektedir. Bunların içinde satyr başlarının bulunduğu örnekler ağırlıktadır. Kullanılan figürleri başlıca üç küme altında toplamak olasıdır: Sarmaşık çelenkli olanlar, dik saçlı olanlar ve pilos takanlar.

Mangal tutaçları üzerinde resmedilen figürlerin kim oldukları ve hangi amaçla kullanıldıkları konusunda bilimadamları henüz ortak bir sonuca ulaşamamışlardır. Bunları tanrısal bulanların yanı sıra⁴⁷, satyr-silen-pan gibi mitolojik yaratıklar⁴⁸ ya da onlara ait maskeler olduklarını savlayanlar⁴⁹ da vardır. Tanrısal oldukları tartışmasının odak noktasında ise konik şapka ya da piloslu işlenen başlar yer almaktadır. Çünkü pilos, demircilerin tanrısı Hephaistos'un belirtecidir⁵⁰. Ancak taşıyıcı nitelikleri nedeni ile tutaçların tanrı figürleri

40 Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 164 (*İskenderiye*); Perdrizet, Egypte Lev. 70.211 (*Mısır*); Metzger, FdX 96 vd. Lev. 53.1 (*Xanthos*); Konstantinopoulos 1963, 30 Lev. 16.g (*Rhodos*); Martens 1971, 141 Res. 5; G. Kleiner-W.Müller-Wiener, "Die Grabung in Milet im Herbst 1959", *IstMitt* 22, 1972, 84 Nr. 6 Lev. 25 (*Miletos*); Tölle-Kastenbein, Samos XIV Res. 297 (*Samos*); Ondrejová, Kyme 85-87 Lev. 20.2,3 (*Kyme*); C.K. Williams, "Corinth 1977. Forum Southwest", *Hesperia* 47, 1978, 38 Nr. 30 Lev. 4 (*Korinth*); Rahmani 1984, 226 Nr. 7 Lev. 30 (*Caesarea/İsrail*); Tuna 1991, 46 Res. 14 (*Datça*); Didelot 1997, 383 Res. 3 vd. (*İskenderiye*); Didelot 1998, 286 vd. Res. 1 vd. (*İskenderiye*); Şahin, British bk. H 12 vd. (*Halikarnassos*); Şahin, Knidos bk. EHer 14 vd. (*Knidos*).

41 Conze 1890, 129 Nr. 809 (*Smyrna*); Mayence 1905, 393 Res. 51 (*Delos*); Maragkou 1989, 277 Lev. 197.e (*Amorgos*).

42 Mayence 1905, 392 vd. Res. 48 (*Delos*); Pagenstecher, Alexandria 153 Res. 165 (*İskenderiye*); Tölle-Kastenbein, Samos XIV Res. 294 (*Samos*); Didelot 1997, 386 Res. 15 (*İskenderiye*); Şahin, British bk. Ca 2 (*Kalymnos*).

43 Conze 1890, 126 vd. Nr. 324.

44 Ferron-Pinard, Byrsa 135 Nr. 355-356 Lev. 55 (*Byrsa/Tunus*); Rahmani 1984, 227 vd. Nr. 13 Lev. 31 (*Ascalon/İsrail*); Schürmann, 333 Nr. 1262 Lev. 208 (*Efes yakınlarında Nation'dan*); Şahin, British bk. Ce 1 (*Centuripe/İtalya*).

45 Didelot 1998, 295 Res. 25-27 (*İskenderiye*).

46 Conze 1890, 127 vd. Nr. 784 (*Brindisi*).

47 Örnek olarak bk. A. Furtwängler, "Zu den Köpfen der griechischen Kohlenbecken", *Jdl* 6, 1891, 110 vd.

48 Örnek olarak bk. Conze 1890, 138; Burr 1933, 189 vd.; E. Paul, *Antike Welt in Ton* (1959) 55; H.P. Isler, *Das archaische Nordtor und seine Umgebung im Heraion von Samos*. Samos IV (1978) 130.

49 Örnek olarak bk. Mayence 1905, 373 vd.; Schaal, *Tonplastik* 73; Ondrejová, Kyme 85 vd.

50 Örnek için bk. F. Brommer, *Die Gott Vulkan auf provinziäl-römischen Reliefs* (1973) Lev. 7-10, 17.

olması zordur. Dışarıya çıkıntı yapan sakal yivleri üzerinde herhangi bir bozulmanın veya aşınmanın görülmemesi, üzerlerine pişirme amaçlı tencerelerin değil de, kapak gibi daha işlevsel bir nesnenin konulduğunu gösteriyor⁵¹. Biz terrakotta maskelerden hareketle, bunların tiyatro oyunlarında kullanılan karakterler olduğunu düşünüyoruz⁵². Genel olarak, dik saçlılar ve boynuzcuklu olanlar tragedialarda⁵³, sarmaşık çelenkliler satyr oyunlarında⁵⁴, piloslular ise komedialarda⁵⁵ kullanılan maskelerle ilişki içerisinde olmalıdırlar.

Tutaçlar üzerinde figürlerin yanı sıra, keçi ve boğa başı gibi hayvan protomları da kullanılmıştır. Bunların çeşitli objeler üzerinde dekoratif ya da fonksiyonel olarak kullanılmaları Geometrik Dönem'den başlayarak vardır⁵⁶. Yaygın kullanımları nedeni ile, bunların dinsel bir amaçları olsa bile, doğrudan hangi tanrıyı nitelemiş oldukları hakkında kesin bir sav önermek istemiyoruz.

Tarihleme

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi mangal tutaçları için, kalıpta çoğaltılmış olmaları ve tarihleri üzerinde birleşilmiş yeterli örneğin bulunmaması nedenleriyle ne yazık ki relatif bir kronoloji oluşturmak zordur; ancak daha önce çeşitli metotlarla tarihlenmiş olanlar ile yaklaşık bir kronoloji önermek olasıdır⁵⁷. Bundan hareketle, daha önce tarihleri belirlenenlerle benzer stil gösterenler için yaklaşık, diğerleri için ise genel tarihler katalog bilgilerinin altında verilmiştir.

51 Daha ayrıntılı bilgi için Şahin, Knidos bk. Ikonographie.

52 G. Seiterle, "Zum Ursprung der griechischen Maske, der Tragödie und der Satyrn", AntK 27, 1984, 142 vd. Maske kullanılarak oynanan oyunlar için ayrıca bk. M. Bieber, The History of the Greek and Roman Theater (1971) 22 vd.; H.D. Blume, Einführung in das antike Theaterwesen (1978) 88 vd.; K.G. Kachler, Zur Entstehung und Entwicklung der griechischen Theatermaske (1991) 1 vd.

53 T.B.L. Webster, Monuments Illustrating Tragedy and Satyr Play, BICS Suppl. 14 (1962) 52 vd.

54 Aktörlerin Satyr oyunlarında iken resmedildikleri bazı vazo resimleri var. Bunlarda aktörler başlarının üzeri kel ve sarmaşık çelenkli maskelerle birlikteler. Örnek olarak bk. Kachler, age. 14 Res. 10,13,14.

55 T.B.L. Webster, Monuments Illustrating Old and Middle Comedy, BICS Suppl. 39 (1978) ds.; ay., Monuments Illustrating New Comedy I. BICS Suppl. 50 (1995) ds.

56 Örnek olarak bk. Perdrizet 1908, 76 Res. 263 Lev. 14.1,2; J. Marcadé, "A propos des statuettes hellénistiques en aragonite du Musée de Délos", BCH 76, 1952, 113 Res. 11; C. Rolley, "Trouvailles Méditerranéennes en Basse-Bourgogne", BCH 86, 1962, 486 Res. 11, 12; H.v. Herrmann, "Die Kessel der orientalisierenden Zeit I. Kesselattaschen und Reliefontersätze", OF 6 (1966) Lev. 42 vd.; U. Jantzen, Ägyptische und orientalistische Bronzen aus dem Heraion von Samos, Samos VIII (1972) B1482 Lev. 77; V. Karageorghis, "Chronique des Fouilles et Découvertes Archéologiques a Chypre en 1973", BCH 98, 1974, 848 Res. 42; I. Margreiter, Die Kleinfunde aus dem Apollon-Heiligtum. Alt-Ägina II.3 (1988) Lev. 4.

57 Örneğin Şahin, Knidos bk. Kronologie.

Kısaltmalar

Bu çalışmada, "Archäologischer Anzeiger 1997, 611 vd."da önerilen kısaltmalara ek olarak aşağıdaki kişisel kısaltmalar kullanılmıştır:

- Burr 1933 D. Burr, "Excavations in the Athenian Agora. The Terracotta Figurines", *Hesperia* 2, 1933, 184-194.
- Conze 1890 A. Conze, "Griechische Kohlenbecken", *Jdl* 5, 1890, 118-142 Lev. 1 vd.
- Didelot 1997 O. Didelot, "Réchauds d'Époque Hellénistique. La Diffusion des Signatures", bk.: A. Müller (ed.), *Le Moulage en Terre Cuite Dans L'Antiquité. Actes du XVIIIe Colloque du Centre de Recherches Archéologiques-Lille III* 7-8 déc. 1995 (1997) 376-395.
- Didelot 1998 O. Didelot, "Réchauds hellénistiques du Musée Gréco-Romain d'Alexandrie: Importations et productions locales", bk.: J.-Y. Empereur (Hed.), *Commerce et Artisanat dans l'Alexandrie Hellenistique et Romaine*, *BCH Suppl.* 33 (1998) 275-306.
- Ferron-Pinard, Byrsa J. Ferron- M. Pinard, *Les fouilles de Byrsa, Cahiers de Byrsa. Musée Lavigerie* (1960-1961).
- Gunn, Antiquities B.L. Gunn, in: A. J. Heisserer (ed.), *Classical Antiquities. The Collection of the Stovall Museum of Science and History* (1986).
- Kekulé , Terracotten R. Kekulé, *Die Antiken Terracotten II. Die Terracotten von Sicilien* (1884).
- Konstantinopoulos 1963 Gr. Konstantinopoulos, "Επιγραφαί εκ Ροδου", *ADelt* 18 Á, 1963, 29-30.
- Leonard 1973 M.R. Leonard, "Braziers in the Bodrum Museum", *AJA* 77, 1973, 19-25.
- Maragkou 1987 L. Maragkou, "Ανασκαφή Μινωας Αμοργου", *Prakt* 1987, 259-261.
- Maragkou 1989 L. Maragkou, *Prakt* 144, 1989, 277.
- Martens 1971 M. Martens, "Sur la décoration des réchauds gréco-romains", *Études et travaux* 5, 1971, 136 vd.
- Mayence 1905 F. Mayence, "Fouilles de Délos. Exécutées aux frais de M. le duc de Loubat. Les réchauds en terre-cuite", *BCH* 29, 1905, 373-404.
- Metzger, 1963 H. Metzger, *L'Akropole Lycienne. FdX* 2 (1963).
- Ondrejová, Kyme I. Ondřejová, bk.: J. Bouzek (ed.), *Anatolian Collection of Charles University, Kyme I* (1974) 85-87 Lev. 20.
- Pagenstecher, Alexandria R. Pagenstecher, *Die griechisch-ägyptische Sammlung Ernst von Sieglin II.3. Gefäße in Stein und Ton. Ausgrabungen in Alexandria* (1913).

- Paribeni 1941 R. Paribeni, "Notizie degli scavi di antichità", NSc 19, 1941.
- Pensabene 1980 P. Pensabene vd., "Terracotte Votive dal Tevere", Studi Miscellanei 25, 1980.
- Perdrizet 1908 V.P. Perdrizet, "Monuments figures, petit bronzes, terre-cuites", FdD 5, 1908 76 vd.
- Perdrizet, Egypte V.P. Perdrizet, Les terres cuites grecques d'Égypte de la collection Fouquet (1921).
- Rahmani 1984 L.Y. Rahmani, "Hellenistic Brazier Fragments from Israel", IEJ 34, 1984, 224-231 Lev. 29-33.
- Rostovtzeff, Welt M. Rostovtzeff, Die hellenistische Welt II (1955).
- Schaal, Tonplastik H. Schaal, Griechische Vasen und figürliche Tonplastik in Bremen. Bremer Wiss.Gesell. 7, 1/2 September 1933.
- Schürman, Terrakottenn W. Schürmann, Katalog der antiken Terrakotten im Badischen Landesmuseum Karlsruhe (1989).
- Siebert 1970 G. Siebert, Les réchauds. Exploration Archéologique de Délos. Faite par L'École Française D'Athènes. Délos XXVII (1970).
- Şahin, British M. Şahin, The Hellenistic Braziers from the British Museum in London: Trade Contacts between Mediterranean Cities in Ancient Times, AnatSt (Baskıda).
- Şahin, Knidos Hellenistische Kohlenbecken mit figürlich verzierten Attaschen aus Knidos. Knidos-Studien- Band 3. (Baskıda)
- Tölle-Kastenbein 1974 R. Tölle-Kastenbein, Das Kastro Tigani, Samos XIV (1974).
- Tuna 1991 N. Tuna vd., "Repport sur la première campagne de la fouille Franco-Turque de Reşadiye (Péninsule de Cnide) Juillet 1988", De Anatolia Antiqua I, 1991.
- Walters, BMC Terracottas H.B. Walters, Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum (1903).
- B.Yük. Baş yüksekliği
- Çer.Gen. Çerçeve genişliği
- Gen. Genişlik
- Kal. Kalınlık
- Sak.Gen. Sakal genişliği
- Yan.Gen. Yanak genişliği
- Yük. Yükseklik
- ds. Değişik sayfalar

Summary

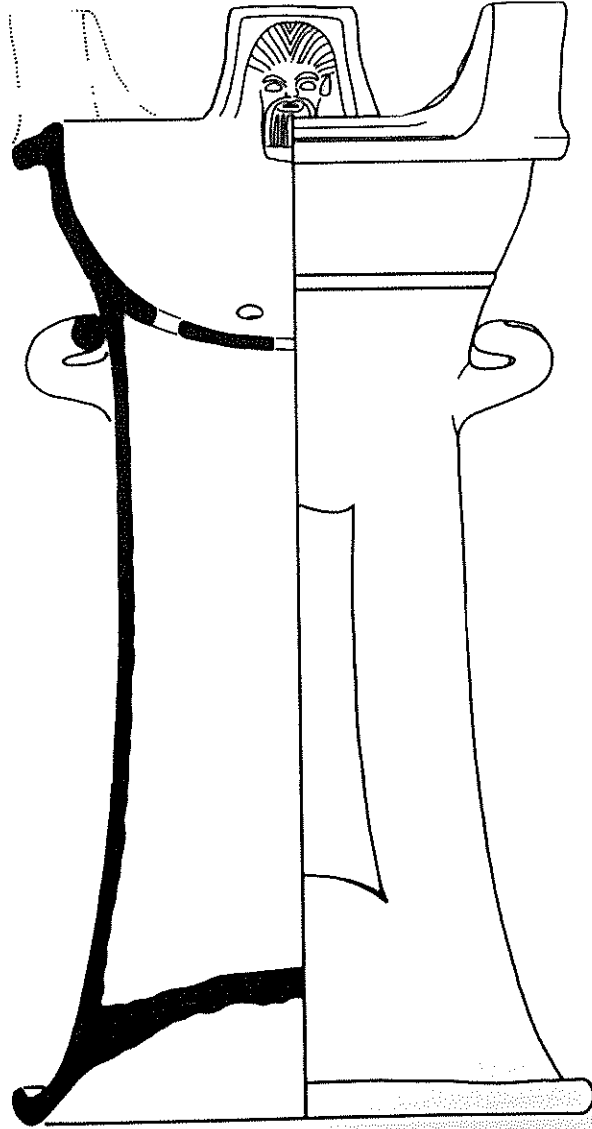
A Group of Brazier Handles From The Underwater Archaeological Museum in Bodrum

In this study a group of brazier handles contained in the Underwater Archaeological Museum in Bodrum are discussed.

Considering the handles found in the group, the counterparts of which we were unable to detect beyond the province of Bodrum (Halikarnassos), it is possible to talk about the existence of workshops making handles in this region. Thus, another center apart from the Knidos is identified as producing the variety of pottery classified as the Aegean type.

Surmising by similar handle forms found in other cities, the trade relations in the Hellenistic period can be defined in some measure. It can be shown that commercial activities at this time abounded between Italy, mainland Greece, the Dodecanese islands, the Middle East and North Africa; in other words, the countries around the Mediterranean Sea. Besides, it is now certain that brazier handles produced in different centers were exported to various destinations during antiquity.

Among the attachment forms making up the group, the samples decorated with satyr heads are in the majority. The figures used can be gathered under three main types: those with ivy (*hedera helix*) wreaths (Figs. 9-13), those with upright hair (Figs. 14-36), and those wearing wigs (*pilose*) on their heads (Figs. 37,38). Judging from the use of terracotta masks as ornamental motifs, it is assumed that these are representations of actors performing in theatrical plays. Generally, those with upright hair and with short horns are closely related to the masks worn in tragedies, those with ivy wreaths in satirical plays, and those with wigs in comedies.

Resim 1 Kalymnos

Resim 2 I.1

Resim 3 II.1

Resim 4 II.2

Resim 5 II.3

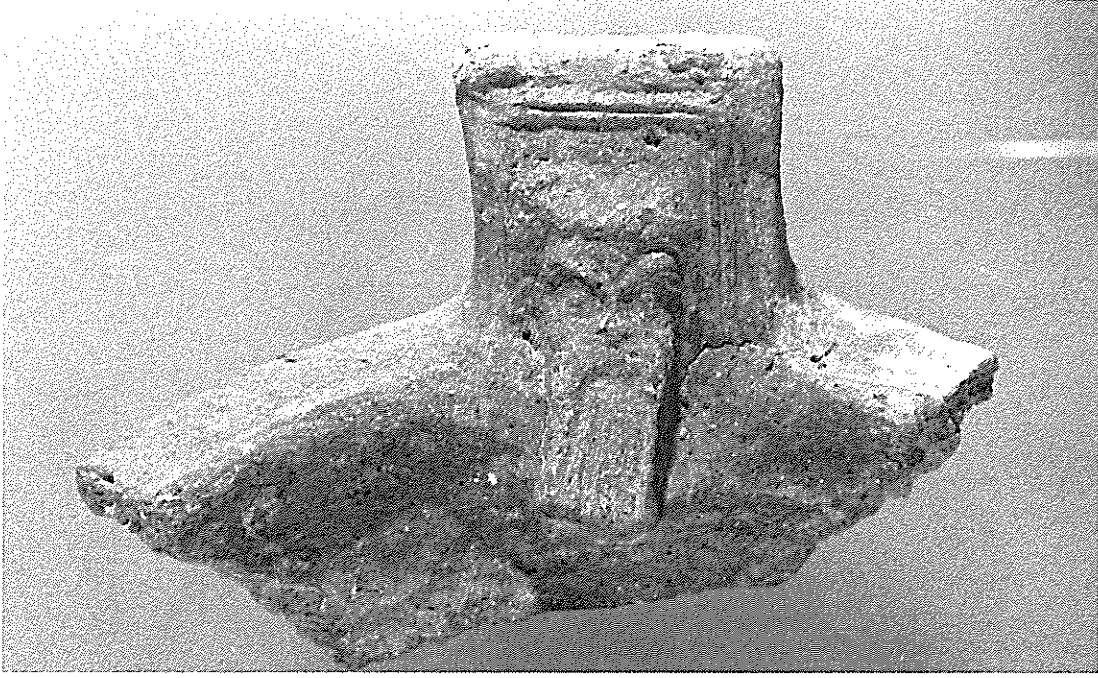
Resim 6 II.4

Resim 7 II.5

Resim 8 III.1

Resim 9 IV.1

Resim 10 IV.2

Resim 11 IV.3

Resim 12 IV.4

Resim 13 IV.5

Resim 14 V.1

Resim 15 V.2

Resim 16 V.3

Resim 17 V.4

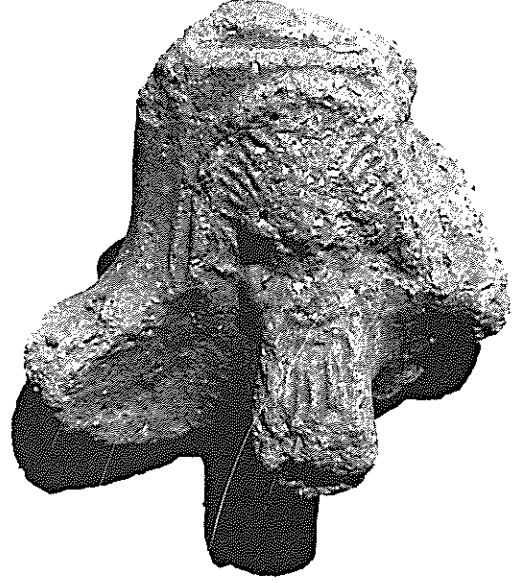
Resim 18 V.5

Resim 19 V.6

Resim 20 V.7

Resim 21 V.8

Resim 22 V.9

Resim 23 V.10

Resim 24 V.11

Resim 25 V.12

Resim 26 V.13

Resim 27 V.14

Resim 28 V.15

Resim 29 V.16

Resim 30 V.17

Resim 31 V.18

Resim 32 V.19

Resim 33 V.20

Resim 34 V.21

Resim 35 V.22

Resim 36 V.23

Resim 37 VI.1

Resim 38 VI.2

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAC AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAC RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

NO. IV / 1999-2000

ISSN 1301-2746

İçindekiler / Contents

Gülsün Umurtak "Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da Burdur – Antalya Bölgesi Mübürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler"	1
Burak Takmer "Modern Bilimde Hint-Avrupa Atavatamı Sorunu ve Hitito-Luviler"	21
Recai Tekoğlu "Pamphylia Halkları ve Dilleri"	49
Mustafa Şahin "Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Mangal Tutacı"	61
N. Çevik "Tarih ve Arkeolojisiyle Melas Vadisi"	91
Ferhan Büyükyörük – Cihan Tibet "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları"	115
D. French "Incriptions of Southern Lycia"	173
Taner Korkut "Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit"	181
R.L. Vann – R.L. Hohlfelder – K. Shedrick "The East Baths at Aperlae"	195
R.L. Hohlfelder – R.L. Vann "A Church Beneath The Sea at Aperlae, Lycia"	207
S. Yıldız Ötügen – Sema Alpaslan – Meryem Acara "Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kuzey Ek Yapısının Yeni Bir Değerlendirmesi"	221
Ayşe Aydın "Kilikia'daki Ayaklı Kiliselere Bir Örnek: Hasanaliler Kilisesi"	243
Sema Bilici "Anadolu'dan Ege Tipinde Sualtı Buluntusu Bir Grup Bizans Seramiği"	259
T.M.P. Duggan "Naturalistic Painting and Drawing from Life in 13 th Century Rum Seljuk Anatolia"	281
Kenan Bilici "Alanya'nın Fethi Meselesi: Bir Tesbit"	287
Tuncer Baykara "Osmanlı Devrinde Antalya Belgeleri I, XVIII. Yüzyıl"	293
Leyla Yılmaz "Antalya-Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tarihlendirilmesi"	301
Serap Ünal "Binlerce Yıllık Çömlekçilik Geleneğinde Sagalassos-Çanaklı Açılımı"	317